

УДК 373.3.015.31:159.955-026.15]:373.3.091.217:[159.98:792.027.2]-043.2](045)

ВПЛИВ ШКІЛЬНОЇ ДРАМАТЕРАПІЇ НА РОЗВИТОК КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Наталія Алексєєва, викладач-стажист кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі, член національної спілки театральних діячів України, Заслужений працівник культури України, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-6655-0932

E-mail: n.d.alekseieva@udpu.edu.ua

У статті висвітлено поняття та охарактеризовано сутність креативного мислення як багатокомпонентного феномену, проаналізовано необхідні умови для формування та розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку.

З метою розкриття творчого потенціалу дитини важливо організувати створення креативного ігрового простору, в якому думки та почуття школяра можуть бути виражені без осуду. Автором розкрито необхідність впровадження одного із найдієвіших освітніх методів – драматерапії. Такий підхід надає простір для самовираження, сприяє розвитку креативного мислення дитини у безпечному середовищі.

Ключові слова: драматерапія; драматична реальність; творче мислення; креативність; психічні процеси; уява; учні початкової школи; креативний простір; освітній процес.

THE EFFECT OF SCHOOL-BASED DRAMA THERAPY ON CREATIVE THINKING OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Natalia Alekseieva, Trance lecturer at the Professional Methods and Innovative Technologies in Elementary School Department, Member of National Union of Theatrical Figures of Ukraine, Merited Culture Worker of Ukraine, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-6655-0932

E-mail: n.d.alekseieva@udpu.edu.ua

The article is devoted to issues of the effect of school-based drama therapy on creative thinking of primary school students. The presented research defines the concept of creative thinking. The author summarized the essence of this phenomenon, analyzed the main conditions for enhancing primary school students' creative thinking abilities. The defining feature of creative thinking is the possibility of transferring an idea from one context into another.

The author suggests that it is important to organize a special creative environment with the aim of unlocking creative potential. One of the most effective educational methods, the author believes, should be considered drama therapy. The use of school drama therapy opportunities increases schoolchildren' creativity, enhances problem-solving skills, encourages them to explore objects and phenomena of the world. This approach enriches the child's experience, promotes their self-disclosure and self-realization in an emotionally safe environment. The author outlines the benefits of drama therapy for creative thinking of primary school students.

This powerful method allows children to express their feelings in a healthy way without judgment, gain a variety of experiences and play different social roles. The author explains the concept of dramatic reality as the idea of creating an imaginary world in the real world.

Future research should investigate the neurobiological foundations of forming and developing creative thinking. Besides, a reasonable follow-up research prospect concerns the development of practical tools to enhance neuroplasticity.

Keywords: *school-based drama therapy; dramatic reality; creative thinking; creativity; mental processes; imagination, skills; primary school students; creative environment; educational process.*

Останнім часом значно зросла кількість досліджень, присвячених вивченню творчого (креативного) мислення.

Головними ідеологами в царині психології творчості вважаються Джой Гілфорд та Елліс Пол Торренс, які розробили концепцію креативності. Саме Джой Гілфорд надав переконливі аргументи на користь того, що креативне мислення можливо вивчати системно. Елліс Торренс [1], в свою чергу, розробив унікальну тестову систему для діагностики креативності.

Марк Рунко намагався дати чітке визначення поняттю креативність, виділити основні її характеристики, а також здійснювати вимірювання рівня креативності. Ідея Марка Рунко полягає у тому, що для визначення креативності необхідно виділити два критерії: оригінальність та ефективність [10]. У своїх роботах, він зазначає, що оригінальні та цінні продукти чи ідеї залежать від того, наскільки вдало та доречно вони будуть застосовані. Низка його досліджень були присвячені різносторонньому аналізу креативності як унікального феномена, вивченню основних стратегій та підходів до розвитку креативного мислення. Еллен Віннер досліджувала, як різні форми та методи мистецької освіти впливають на розвиток креативності.

Однією із найвпливовіших постатей сучасної драматерапії є Майк Флемінг. У своїх роботах він визначає драму не лише як вид мистецтва, але й як потужний інструмент в руках викладача. Завдяки готовим матеріалам цього педагога-дослідника не одне покоління вчителів початкової та середньої ланки отримали можливість інтегрувати театральне мистецтво у освітній процес [2].

Роберт Дж. Ленді [6], доктор філософії, директор-засновник Програми драматерапії Нью-Йоркського університету, розробив перший курс драматерапії, створивши головний навчальний центр для підготовки драматерапевтів. Джеймс Моффет розробив навчальну програму з англійської мови від дитячого садка до коледжу, взявши за основу один із видів театралізованої діяльності – гру-драматизацію [6, с. 8]. Концепція драматичної реальності, її основні риси та властивості у своїх роботах досліджує Сусана Пендзик [9].

Актуальність досліджень у сфері творчого мислення зумовлена наявністю екстремальних травматичних умов життя, в яких перебуває населення України, зокрема найвразливіша категорія – діти молодшого шкільного віку. Дуже важливо саме в цьому віці надати їм відчуття контролю через побудову захисної фантазії, в якій за допомогою магічного мислення дитина починає вірити, що може впливати на об'єктивну реальність. Це знижує відчуття безпомічності та страху, а ворожий світ стає більш передбачуваним та піддається її контролю. За таких умов, розвиток креативного мислення слугує специфічним інструментом, який допомагає дитині адаптуватися до загрозливих умов сьогодення.

Мета статті: проаналізувати вплив шкільної драматерапії на розвиток навичок креативного мислення в учнів початкової школи.

Окремим напрямом сучасних досліджень в психології стало вивчення креативного мислення. Підвищений інтерес до поняття креативності зумовлений закономірним поєднанням низки чинників, таких як зростання значення науково-технічного прогресу, реформування освіти, динаміка соціальних змін тощо. Водночас із цим, неможливо не враховувати історичний контекст розвитку креативності. На кожному етапі свого існування суспільство вдосконалювало власні стратегії

креативного мислення. Джеймс Кауфман вважає, що бути творчим – це не розкіш, а необхідність у сучасному світі, що змінюється [5, с. 9]. Історичний підхід допомагає поглянути на будь-яку проблему чи явище в перспективі, що значною мірою допомагає відслідкувати фактичний прогрес, динаміку змін.

Оскільки відсутня загальноприйнята думка щодо визначення креативного мислення, у роботі опиратимемось на дані Австралійської ради з освітніх досліджень (ACER). Дана спільнота науковців синтезувала та структурувала всі існуючі уявлення про креативне мислення. За визначенням ACER, креативністю слід вважати здатність до генерування великої кількості різних ідей, маніпулювання ними незвичним способом та створення нетрадиційних зв'язків з метою окреслення нових можливостей задля досягнення поставленої мети [4, с. 5].

Визначальною ознакою креативного мислення є перенесення ідеї з одного контексту та несподіване її застосування зовсім в іншому значенні.

До основних характеристик креативності [1, с. 124] можна віднести: різноманітність (стосується багатоманітності ідей), гнучкість (здатність до адаптації, зміни напрямку мислення), оригінальність (унікальність та неповторюваність ідей) та точність (здатність до чіткого та детального опрацювання ідеї). Фактично, всі ці показники дають розуміння того, яким чином (як?) необхідно мислити, щоб бути креативним.

Творче мислення значною мірою залежить від того, у якому стані людина підходить до вирішення поставленої задачі. Саме виявлення компонентів креативності [5, с. 30] дає змогу усвідомити, які базові внутрішні умови (риси та якості особистості) підсилюють розвиток креативності:

- ✓ навички та знання з певної сфери, здібності (виступають фундаментом для формування креативності);
- ✓ толерантність до невизначеності та здатність йти на ризики (здатність виходити за рамки звичного без страху невдачі);
- ✓ внутрішня мотивація до значущого виду діяльності (здатність до щирої зацікавленості дозволяє глибоко зануритися у діяльність).

Таким чином, відповідаючи на запитання «яким бути?» для того, щоб посилити здатність до креативного мислення, можна виокремити наступні умови, що виступають своєрідним фундаментом: ерудованість, зацікавленість певною діяльністю, готовність до самореалізації незважаючи на існуючі ризики (психологічні бар'єри, страх невдач, помилок тощо).

Закономірним кроком буде проаналізувати зовнішні фактори, які сприятимуть розвитку навичок креативного мислення у молодших школярів. Однією із найнеобхідніших умов розкриття здатності дитини до нестандартного мислення, є доступ до нового досвіду, що дозволяє розширити кількість різноманітних подразників, які стимулюють всі психічні процеси дитини, розвивають її пізнавальну діяльність.

Виходячи із попередньої умови, слід відзначити, що саме взаємодія з ровесниками передбачає обмін думками, переживаннями та враженнями, комбінування різних думок та ідей, збагачення чуттєвим досвідом, встановлення стійких соціальних зв'язків. В свою чергу, наявність дружніх стосунків та спілкування з однолітками надихає на усвідомлення та висловлювання власних думок, дає можливість дитині подивитися на звичні для неї речі під іншим кутом, протидіяти стереотипному сприйняттю дійсності та запобігати упередженому ставленню до навколишнього світу.

Наступним фактором впливу на креативність дитини є можливість безпечно експериментувати, щось створювати, помилятися, веселитися у процесі гри, не відчуючи при цьому загрозу (знецінення, тиск, ризик бути осоромленим, деструктивну критику).

Отже, з метою розкриття творчого потенціалу молодшого школяра доцільно організувати створення спеціального креативного ігрового простору, орієнтованого на формування міжособистісної взаємодії, у якому він відчуватиме себе вільно та невимушено. За таких умов, будь-яка дитина перетвориться у життєрадісного дослідника, який вміє проникливо спостерігати за собою та людьми навколо себе, ініціювати ефективну взаємодію зі світом, імпровізуючи та опираючись на свої сильні сторони.

Таким інтерактивним простором може виступати шкільний театр. Театральне мистецтво синтезує у собі образотворче мистецтво, музичну діяльність, літературну творчість та арттерапію. Найпотужнішим арт-терапевтичним методом є драматерапія, яка головним чином зосереджена на використанні можливостей драми та театру як частини терапевтичного процесу. Це інтерактивна діяльність, яка допомагає дітям всебічно розвиватись [8, с. 1956].

На відміну від традиційних освітніх методів, драматерапія допомагає дітям розвинути креативне мислення, заохочує їх мислити нестандартно, розвиває допитливість, спонукає їх досліджувати об'єкти та явища навколишнього світу. Школярі відточують навички комунікації та вирішення проблемних ситуацій, вчаться інтерпретувати емоції оточуючих, спостерігаючи за невербальними сигналами та аналізуючи емоційні реакції персонажів. Такий підхід збагачує досвід дитини, сприяє її саморозкриттю та самореалізації у безпечному середовищі.

Дуже важливим поняттям драматерапії є питання ролі. Чим більшу кількість ролей дитина здатна грати, тим краще вона зможе справлятися із несподіваними та мінливими життєвими ситуаціями [7, с. 21]. Її мислення стає більш гнучким та самостійним, покращується концентрація уваги, з'являється здатність виходити за рамки звичних шаблонів. Як наслідок, полегшується процес адаптації дитини, вона ефективніше долає стрес, проявляє здатність насолоджуватися в першу чергу процесом діяльності, а не орієнтується лише на результат.

Важливо відзначити, що ролі та теми в драматерапії обов'язково мають бути чіткими та зрозумілими, діалоги прямими, а мова простою та легкою для розуміння. Крім того, зміст сценарію може охоплювати інформацію з різних галузей, таких як історія, культура, наука. Завдяки участі у виставі молодші школярі можуть поглибити свої знання з тієї чи іншої галузі, розвивати природний інтерес до пізнання [8, с. 1954]. У рольових іграх учням потрібно використовувати вербальні засоби спілкування, щоб озвучувати думки персонажа, точно відобразити його емоції та дії, а також концентруватися на репліках інших персонажів та помічати реакції інших акторів, щоб взаємодіяти та співпрацювати з ними [8, с. 1955]. Завдяки такому досвіду взаємодії та партнерства діти можуть покращити свої когнітивні здібності, соціально-комунікативні навички, а також метакогнітивні стратегії.

Багато фахівців з драматерапії використовують концепцію драматичної реальності. Драматична реальність – це ідея створення уявного світу в реальному. Це безпечний простір, в якому будь-яка фантазія, думка чи почуття можуть бути виражені без осуду. Сусана Пендзик пояснює ідею ігрового простору як відхід від звичного життя у світ, який є одночасно реальним та гіпотетичним [3; 9].

Драматична гра дозволяє дітям виражати свої емоції альтернативним способом, що є дуже корисним, оскільки молодші школярі можуть не мати достатньо словникового запасу для вербалізації власних емоцій.

Однією з головних характеристик драматичної реальності є її здатність утримувати та об'єднувати уявне і реальне в одній площині. Саме це перетворює драматичну реальність на арену для вираження складних почуттів, перевірки гіпотез або повторного переживання спогадів. Таким чином, дитина отримує можливість

переживати різноманітні досвіди, досліджувати можливі варіанти різних подій [9, с. 273–274].

Драматерапевти намагаються використовувати переваги драматичної реальності, поступово переміщуючи уявне в реальне. Такий прийом допомагає дитині глибше усвідомити дійсну суть певного образу, який вона сформувала. Наприклад, дитина, яка в колективі вважається аутсайдером часто може програвати у своїх фантазіях «популярну» версію себе. Однак, втілюючи персонажа своєї мрії в драматичній реальності, вона усвідомлює наскільки ця роль може бути незручною та не характерною для неї [9, с. 274]. Може трапитись і протилежне: коли дитина відчує, що зміст її фантазії не такий загрозливий, як здавалось раніше.

Ще однією важливою особливістю драматичної реальності є її гнучкість, оскільки вона не керується законами та обмеженнями, які діють у реальному житті [9, с. 274]. Будучи настільки еластичною, драматична реальність піддається будь-яким модифікаціям та трансформаціям. Дана пластичність дозволяє дитині проявити весь свій творчий потенціал.

Драматична реальність завжди щось відображає, вона дозволяє подивитись на певне явище з іншої точки зору, осмислити власний життєвий досвід. Такі психічні процеси як сприйняття, увага, уява, пам'ять та мислення легко проєктуються на драматичну реальність.

Визначальною рисою драматичної реальності є її інтерактивна сутність, яка ґрунтується на принципах співтворчості, комунікації та взаємодії.

Таким чином, драматична гра відповідає психологічним реаліям людини на певному етапі розвитку. Дитина, яка грається, живе одночасно в двох реальностях: повсякденній, актуальній та драматичній, репрезентативній [6, с. 6]. Підсумовуючи, доцільно окреслити позитивні наслідки застосування драматерапії на розвиток креативного мислення учнів початкової школи:

1. Драматерапія дає можливість створювати спільний безпечний простір для самовираження, ділитися власними переживаннями, знаходити нестандартні способи саморозкриття.
2. Застосування прийому імпровізації стимулює розвиток нестандартного мислення, розвиває здатність швидко реагувати на будь-які зміни, адаптуватися до них.
3. Під час програвання певних ситуацій дитина має змогу приміряти на себе різні ролі, що дозволяє поглянути на об'єкт чи явище з іншої точки зору.
4. Взаємодія між дітьми створює атмосферу єдності, залученості та взаємного натхнення, що значною мірою допомагає подолати різні бар'єри (страх помилки, страх сцени тощо) та посилити внутрішню мотивацію.
5. Драматична реальність виступає своєрідною пісочницею для експериментів та відображення власного досвіду.
6. Діти стають більш впевненими у собі та у своїх навиках комунікації.
7. Завдяки можливості вільного вивільнення своєї енергії, екологічного вираження дискомфортних емоцій та почуттів (гнів, образа), учні стають більш зосередженими та зібраними на уроках, що дає змогу впорядкувати мислення та перенаправити увагу у правильне русло.

В контексті роботи висвітлено визначення поняття «креативне мислення», охарактеризовано сутність даного феномену, проаналізовано необхідні умови для формування та розвитку креативності, зокрема у дітей молодшого шкільного віку.

З метою розкриття творчого потенціалу дитини важливо організувати створення спеціального креативного ігрового простору, орієнтованого на формування міжособистісної взаємодії, у якому вона відчуватиме себе вільно та невимушено.

Одним із найдієвіших освітніх методів слід вважати драматерапію. Драматична реальність дозволяє виражати внутрішній світ таким чином, що це підтверджує суб'єктивний досвід та створює місток між ним та зовнішнім світом.

Застосування можливостей шкільної драматерапії сприяє розвитку креативного мислення школярів, заохочує їх досліджувати об'єкти та явища навколишнього світу, дозволяє їм відточувати навички комунікації та вирішення проблемних ситуацій. Такий підхід збагачує досвід дитини, сприяє її саморозкриттю та самореалізації у безпечному середовищі.

Перспективи подальших досліджень полягають у глибокому вивченні нейробіологічних засад формування та розвитку креативного мислення, а також у розробці практичних інструментів активації механізмів нейропластичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Павленко В. В. Креативність: сутнісна характеристика поняття. *Креативна педагогіка*. 2016. Вип. 11. С. 120–131.
2. Fleming, M. *Starting Drama Teaching* (4th ed.). Routledge. 2017. 200 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203818008> (date of access: 09.10.2025)
3. Gallant, R. The Benefits of Drama Therapy with Children and Adolescents. In *BSU Honors Program Theses and Projects*. 2023. Item 644. URL: https://vc.bridgew.edu/honors_proj/644 (date of access: 11.10.2025)
4. Heard, J., Ramalingam, D., Scoular, C., Anderson, P., & Duckworth, D. Creative thinking: Skill development framework. 2nd ed. *Australian Council for Educational Research*. 2025. DOI: <https://doi.org/10.37517/978-1-74286-753-3> (date of access: 09.10.2025)
5. Kaufman, J. C., & Sternberg, R. J. *The Cambridge handbook of creativity* (2nd ed.). Cambridge University Press. 2019. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781316979839> (date of access: 05.10.2025)
6. Landy, R. *Drama therapy: Concepts, theories, and practices*, 2nd Ed. Springfield, IL: Charles C. Thomas, Publisher. 1994. 280 p. DOI: <https://doi.org/10.1080/00207284.1996.11491502> (date of access: 05.10.2025)
7. Lištiaková, I. Analysis of three approaches in dramatherapy. In *Journal of Exceptional People*. 2015. Vol. 1, No. 6. pp. 19–30. Retrieved from URL: <http://www.jep.upol.cz/2015/Journal-of-Exceptional-People-Volume1-Number6.pdf> (date of access: 14.10.2025)
8. Liu, Y. The Effects of Children's Drama on Children's Cognitive Ability and Creativity. *Journal of Multidisciplinary in Humanities and Social Sciences*. 2023. Vol. 6, No. 4. pp. 1949-1965. URL: https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jmhs1_s/article/view/264850 (date of access: 14.10.2025)
9. Pendzik, S. On dramatic reality and its therapeutic function in drama therapy. *The Arts in Psychotherapy*. 2006. Vol. 33, No. 4. pp. 271–280. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.aip.2006.03.001> (date of access: 09.10.2025)
10. Runco M. A. & Jaeger G. J. The Standard Definition of Creativity. *Creativity Research Journal*. 2012. pp. 92-96. DOI: <https://doi.org/10.1080/10400419.2012.650092> (date of access: 05.10.2025)

REFERENCES:

1. Pavlenko, V. V. (2016). Kreatyvnist: sutnisna kharakterystyka ponyattya [Creativity: an essential characteristic of the concept]. *Kreatyvna pedagogika*, 11, 120-131 [In Ukrainian]
2. Fleming, M. (2017). *Starting Drama Teaching* (4th ed.). Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315460574>
3. Gallant, R. (2023). The Benefits of Drama Therapy with Children and Adolescents. In *BSU Honors Program Theses and Projects*. Item 644. URL: https://vc.bridgew.edu/honors_proj/644
4. Heard, J., Ramalingam, D., Scoular, C., Anderson, P., & Duckworth, D. (2025). Creative thinking: Skill development framework (2nd ed.) *Australian Council for Educational Research*. DOI: <https://doi.org/10.37517/978-1-74286-753-3>
5. Kaufman, J. C., & Sternberg, R. J. (Eds.). (2019). *The Cambridge handbook of creativity* (2nd ed.). Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781316979839>
6. Landy, R. (1994). *Drama therapy: Concepts, theories, and practices*, (2nd Ed.) Springfield, IL: Charles C. Thomas, Publisher. DOI: <https://doi.org/10.1080/00207284.1996.11491502>
7. Lištiaková, I. (2015). Analysis of three approaches in dramatherapy. In *Journal of Exceptional People*, 1(6), 19–30

8. Liu, Y. (2023). The Effects of Children's Drama on Children's Cognitive Ability and Creativity. *Journal of Multidisciplinary in Humanities and Social Sciences*, 6(4), 1949-1965
9. Pendzik, S. (2006). On dramatic reality and its therapeutic function in drama therapy. *The Arts in Psychotherapy*, 33(4), 271–280. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.aip.2006.03.001>
10. Runco M. A. & Jaeger G. J. (2012). The Standard Definition of Creativity. *Creativity Research Journal*. 92-96, DOI: <https://doi.org/10.1080/10400419.2012.650092>